

Правовий статус ромської національної меншини в Україні

2014

Національні меншини в Україні: правове регулювання

Проголошення 24 серпня 1991 року незалежності України створило умови для її трансформації у демократичну, соціальну і правову державу, головним обов'язком якої є забезпечення прав і свобод громадян, інтеграції в міжнародно-правову систему захисту прав людини, врегулювання правового становища національних меншин.

«До національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою»

(Стаття 3 Закону України "Про національні меншини в Україні")

1 листопада 1991 р. було прийнято **Декларацію прав національностей України**. Першим законодавчим актом незалежної України у сфері міжетнічних взаємин був Закон «Про громадянство» 1991 р., який передбачав «нульовий варіант» щодо набуття громадянства України — кожен мешканець України автоматично отримав право на громадянство України.

Українське законодавче поле та Конституція України дозволяють забезпечити всі основні права та свободи національних меншин. Право на існування, використання здобутків культур та використання мов (у тому числі в здобутті освіти) гарантовані статтями Конституції України:

- стаття 10 - мовні права української нації, корінних народів та національних меншин в Україні,

- стаття 11 - національно-культурні проблеми української нації, корінних народів і національних меншин України,

- стаття 22 перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина не є вичерпним,

▪ стаття 24 - не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками,

▪ стаття 26 - іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України,

▪ стаття 53 - право національних меншин на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Право на представництво частково гарантоване ст. 14 Закону «Про національні меншини» та ст. 22 Конституції щодо недопущення звуження форм та обсягу існуючих прав та свобод.

Статті, присвячені захисту прав нацменшин, стали невід'ємними атрибутами усіх договорів про добросусідство, дружні відносини та співробітництво, укладених Україною з державами-сусідами.

Верховна Рада України виходячи із життєвих інтересів української нації та всіх національностей в справі розбудови незалежної демократичної держави, визнаючи нерозривність прав людини і прав національностей, прагнучи реалізувати Декларацію прав національностей України, дотримуючись міжнародних зобов'язань щодо національних меншин, приймає цей Закон з метою гарантування національним меншинам права на вільний розвиток.

... прагнучи утвердження в незалежній, демократичній Україні священних принципів свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх етнічних груп народу України,

беручи до уваги, що на території України проживають громадяни понад 100 національностей, які разом з українцями становлять п'ятдесятидвохмільйонний народ України, приймає цю Декларацію прав національностей України: ...

Цими словами починається **ЗАКОН УКРАЇНИ «Про національні меншини в Україні** від 26.06.1992 та має на своєму початку **ДЕКЛАРАЦІЯ прав національностей України**. Ці нормативно-правові акти "прагнучи утвердження в незалежній, демократичній Україні священних принципів свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх етнічних груп народу України" гарантують всім народам, національним групам, громадянам, які проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права.

Закон України «Про національні меншини в Україні» імплементував норми міжнародно-правових актів з прав національних меншин, а в дечому випередив і перевершив їх.

Закон визначає *національні меншини* як групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою (ст. 3), а отже — не встановлюються жодні критерії визначення меншин на кшталт розміру, тривалості проживання на території України тощо.

Держава гарантує всім національним меншинам права на національну культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій тощо (ст. 6).

**Роми в Україні:
ромська етнічна меншина,
яка проживає
в Україні**

Проблема національних меншин є дуже актуальною для України, оскільки сьогодні ми можемо спостерігати масове переселення інших народів. На території України проживають, за переписом населення 2001 р., 130 національностей. Українці становлять 77,8 %, росіяни 17,3 %. Далі йдуть білоруси (0,6 %), молдавани (0,5 %), кримські татари (0,5 %), болгари (0,4 %), угорці, румуни та поляки (по 0,3 %), євреї (0,2 %) та інші, що є незаперечним свідченням важливості правового регулювання

становища національних меншин в Україні. Зокрема, за даними останнього перепису, в Україні мешкають майже 48 тисяч **ромів** (менше 1% від усього населення). Кожна з представлених в Україні етнічних груп так чи інакше прагне зберегти свою мову, культурну спадщину, традиції, які в кінцевому рахунку формують основи національної ідентичності, забезпечують можливості для підтримки життєдіяльності й розвитку культури того чи іншого етносу, підтримки його соціальної й політичної спроможності.

Історична довідка

Ром — єдина самоназва народу, у перекладі означає «людина».

Перша згадка про появу ромів на території сучасної України датується початком XV століття (в охоронній грамоті, виданій великим литовським князем Олександром ромському ватажкові Василю), а їхні перші поселення були в місті Ужгороді, в Бессарабії та в Криму. Згадуються вони і у саноцьких актових книгах за 1428 і 1436 роки та у львівських за 1428 і 1455.

На територію України роми потрапляють з Валахії та Молдови і до XVI століття вони кочували вже по всій Україні.

Ромське населення України поділяється на кілька соціальних підгруп, залежно від таких факторів, як регіон, в якому вони проживають, мова спілкування, професійна приналежність (що склалася історично), часовий період, коли етнос перейшов до осілого способу життя, віросповідання та ін. Крім того, той факт, що більшість ромів живуть у бідності, також створює поділ за соціально-майновим статусом всередині ромської спільноти. До жорсткої кастовості ромів віднесені:

- еліта, ромська інтелігенція — це переважно люди з освітою — музиканти, артисти, лікарі, письменники, які мають певний статус у суспільному житті країни;

• лідери, барони таборів, які обираються громадою й відповідають за функціонування табору, контролюють його контакти із «зовнішнім світом»;

• пересічні роми — мешканці таборів, осілі роми, які мають свої будинки, квартири.

• Існує ще четверта категорія, яка стоїть найнижче в ієрархії і не належить до громади — це роми «з вулиці».

Роми є найменш інтегрованими у суспільство з усіх національних меншин. Низький рівень інтегрованості, високий рівень безробіття є причиною підвищеного рівня злочинності серед представників етносу.

Не менш важливими і нагальними проблемами є низька освіченість, низький рівень життя, втрата рідної мови, правова незахищеність.

8 квітня 1971 року в Лондоні відбувся I **Всесвітній конгрес ромів**; 8 квітня 1990 р. було проголошено **Всесвітнім Днем ромів**. Роми світу визнали себе єдиною нетериторіальною нацією й запровадили національні символи: Гімн на основі народної пісні «Джелем, джелем» та прапор. Останній — це поділений на дві горизонтальні смуги прямокутник. Верхня синя означає небо; нижня зелена — траву, лани. Посередині прапора — червоне колесо з вісьмома шпичками, яке символізує традиційну кочівлю.

Згідно з опитуванням громадської думки, яке проводив Інститут соціології Національної академії наук у 2002 році, ступінь толерантності українців до ромів вчені оцінили у 22 бали (зі 100 можливих) — середньостатистичний українець згоден їх терпіти як туристів, гостей України, і не сприймає ромів як повноправних громадян. Підозри до ромів з боку корінного населення спричиняють випадки дискримінації на роботі, у медобслуговуванні, навчанні, що породжує зустрічну агресію з боку ромів. Близько 75% українських ромів віком до 30 років є неписьменними. Є кілька причин, які зумовили таку ситуацію: старше покоління ромів є неписьменне, що є наслідком кочівлі; діти часто беруть активну участь у домашньому

господарстві, доглядають за молодшими дітьми; вони змалку привчаються до заробітків.

Захист ромської національної меншини в Україні

Рада Європи та Європейський Союз приділяють значну увагу питанням захисту прав і свобод національних меншин, зокрема інтеграції в суспільне життя *ромської національної меншини*.

На відміну від більшості національних меншин роми не мають власної державності. Ромська національна меншина є другою за чисельністю національною меншиною, яка зазнала геноциду під час Другої світової війни. Дискримінація ромів у деяких державах Європи спричинила послаблення їх інтегрованості та маргіналізацію. Все це призвело до того, що ромська національна меншина є найбільш соціально вразливою національною меншиною в Європі.

За даними Всеукраїнського перепису 2001 року, 47,6 тис. осіб визначили свою належність до ромської національності.

На території України найбільш компактно роми проживають у Закарпатській (14 тис. осіб), Донецькій (4,1 тис. осіб), Дніпропетровській (4 тис. осіб), Одеській (4 тис. осіб), Харківській (2,3 тис. осіб) та Луганській (2,2 тис. осіб) областях.

Правовий статус представників *ромської національної меншини* визначено у міжнародному та національному законодавстві України. Основні з них: Конституція України, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Кодекс законів про працю України, Закони України "Про національні меншини в Україні", "Про вибори народних депутатів України", "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної

Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів", "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків", "Про засади державної мовної політики", "Про громадські об'єднання", "Про освіту", "Про культуру", "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", "Про кінематографію", "Про свободу совісті та релігійні організації", а також Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенція про дискримінацію в галузі праці і занять, Конвенція про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейська соціальна хартія (переглянута), Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, Конвенція про права дитини.

З врахуванням вимог статті 1 Закону України "Про національні меншини в Україні" представникам ромської національної меншини, які є громадянами України та території України гарантуються рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості й самовиявлення.

Усі громадяни України користуються захистом держави на рівних підставах. При забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, держава виходить з того, що вони є невід'ємною частиною загальновизнаних прав людини.

Громадяни України всіх національностей зобов'язані дотримувати Конституції та законів України, оберігати її державний суверенітет і територіальну цілісність, поважати мови, культури, традиції, звичаї, релігійну самобутність українського народу та всіх національних меншин.

Громадяни України, які належать до національних меншин, мають право відповідно обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади,

місцевого самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях.

Громадяни, які належать до національних меншин, вільні у виборі обсягу і форм здійснення прав, що надаються їм чинним законодавством, і реалізують їх особисто, а також через відповідні державні органи та створювані громадські об'єднання.

Інтеграція в українське суспільство ромської національної меншини на сьогодні є соціально значущим питанням.

З метою створення належних умов для захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини, забезпечення рівних можливостей для її участі у соціально-економічному та культурному житті держави

Указом Президента України від 08.04.2013 р. № 201 схвалено *Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року.*

Основними завданнями з реалізації Стратегії є сприяння правовому, соціальному захисту ромів, сприяння їх зайнятості, підвищення освітнього рівня, забезпечення охорони здоров'я ромів, поліпшення житлово-побутових умов ромів, задоволення культурних та інформаційних потреб ромів.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11.09.2013 р. № 701-р затверджено Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року, якою визначені конкретні заходи спрямовані на інтеграцію в українське суспільство ромської національної меншини та їх виконавці. Всього в плані 56 пунктів.